

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

*Методичні рекомендації
щодо вивчення дисципліни*

**“ОСНОВИ РИМСЬКОГО
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА”**

(для бакалаврів, спеціальностей)

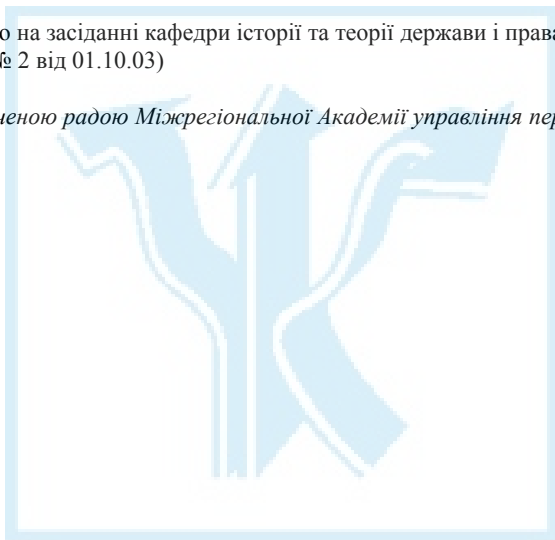
МАУП

Київ 2004

Підготовлено старшим викладачем *С. Д. Владиченко*

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
(протокол № 2 від 01.10.03)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Владиченко С. Д. Методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни “Основи римського цивільного права” (для бакалаврів, спеціалістів). — К.: МАУП, 2004. — 23 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, теми семінарських занять з дисципліни “Основи римського цивільного права”, вказівки до проведення семінарських занять, плани семінарських занять, контрольні питання, а також список рекомендованої літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2004

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні рекомендації розроблені для студентів, які навчаються за фахом “Правознавство”.

Викладання курсу “Основи римського цивільного права” є невід’ємною складовою системи підготовки кваліфікованих юристів. Необхідність його вивчення зумовлена тим, що характерним чинником сучасного розвитку суспільства є значне розширення приватновласницьких відносин, що потребують належного правового регулювання. Отже, для ґрунтовного опанування сучасного цивільного права слід спочатку ознайомитися з його витокami — римським приватним правом, основними цивільно-правовими принципами, ідеями та інститутами.

Мета і завдання курсу:

- ознайомити студентів із загальними закономірностями виникнення і розвитку римського цивільного права, показати його значення в історії європейської цивілізації та роль у становленні правових систем сучасності;
- сприяти розвитку в студентів самостійності мислення, засвоєнню ними спеціальної юридичної лексики і термінології, формуванню їх правової культури.

У результаті вивчення курсу студенти мають:

- *знати* загальнотеоретичні положення щодо основних причин виникнення та особливостей розвитку римського цивільного права загалом і найважливіших його інститутів;
- *вміти* аналізувати юридичну природу інститутів римського цивільного права у порівнянні з реаліями чинного законодавства, користуватися латинськими юридичними термінами, застосовувати здобуті знання під час вирішення практичних завдань.

Успішно опанувавши курс, студенти зможуть використовувати свої знання при подальшому вивченні курсів трудового, сімейного, цивільного та цивільно-процесуального права.

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з дисципліни
“ОСНОВИ РИМСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА”

№ пор.	Назва теми
1	Поняття, предмет і система римського права. Джерела римського права
2	Суб'єкти цивільних правових відносин. Сімейні правовідносини
3	Захист цивільних прав
4	Речі як об'єкти права. Володіння
5	Право власності. Права на чужі речі
6	Зобов'язальне право
7	Спадкове право

ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

У процесі підготовки до семінарських занять студенти набувають навичок самостійного опрацювання навчальної та наукової літератури.

Під час занять студенти залучаються до активного обговорення широкого кола питань з основ римського цивільного права, вчать творчо мислити, пов'язуючи теоретичні положення із правозастосовчою практикою, аргументовано відстоювати свою точку зору та чітко формулювати висновки.

Семінарські заняття проводяться з використанням різних видів навчальної роботи: усного опитування, дискусій, вирішення тестових завдань, заслуховування та обговорення рефератів, рольових ігор тощо.

З основними вимогами щодо підготовки до семінарів студенти ознайомлюються на першому занятті.

Готуючись до занять, студенти вивчають відповідні джерела зі списку рекомендованої літератури і найважливіші з них конспектують у робочому зошиті. З метою узагальнення опрацьованого матеріалу вони мають скласти розгорнутий план чи тези виступу.

Вивчення найскладніших питань передбачає написання студентами рефератів з тем, що додаються до плану семінарських занять, з їх наступним обговоренням.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Заняття 1. *Поняття, предмет і система римського приватного права. Джерела римського права*

1. Роль римського права в історії права.
2. Поняття і предмет римського приватного права.
3. Система римського права та її складові частини.
4. Критерії поділу римського права на право публічне і право приватне.
5. Поняття і склад джерел римського права.
6. Кодифікація Юстиніана.

Основні категорії та поняття: рецепція римського права; романо-германська (континентальна) і англо-саксонська правові системи; приватне право (*jus privatum*); публічне право (*jus publicum*); архаїчне право; класичне право; посткласичне право; джерело (форма) права; звичаєве право; закони (*lex*); едикти магістратів чи преторів (*edictum*); діяльність римських юристів; Закони XII Таблиць (*Leges XII Tabularum*).

Теми рефератів

1. Теоретико-пізнавальне значення римського права для сучасної юриспруденції.
2. Характеристика римського приватного права.
3. Етапи розвитку римського права.
4. Рецепція римського права в Західній Європі.
5. Закони XII Таблиць — основне джерело стародавнього римського права.
6. Кодифікація імператора Юстиніана: мета, зміст, значення для формування права європейських держав.

Завдання для самоконтролю

1. Які ви знаєте елементи римського права (*jus*)?
2. Що слід розуміти під рецепцією римського права і які причини цього процесу?
3. Чому саме інститути приватного права були детально розроблені в Стародавньому Римі?
4. Назвіть періоди розвитку римського права. Чим класичне римське право відрізнялось від права інших періодів?

5. Які чотири основних види джерел знало римське право?
6. Чому Закони XII Таблиць називають першою кодифікацією римського права?
7. Назвіть історичні системи римського права. Яким чином формувалась універсальна система римського права — “право народів”?
8. Чому преторський едикт був найгнучкішою формою правоутворення?
9. Чому діяльність римських юристів розглядається як джерело римського права?
10. Витяги з праць яких основних давньоримських юристів увійшли в Дигести (Пандекти) юстиніанівської кодифікації? Чому саме цей розділ привертав і привертає увагу правників?

Юридичні визначення, правила і терміни

1. ***Jus est ars boni et aequi*** (юс ест арс боні ет ек`ві) — право є мистецтво добра й справедливості.
2. ***Dura lex, sed lex*** (дура лекс, сед лекс) — суворий закон, та все ж закон.
3. ***Corpus juris civilis*** (корпус юріс цивіліс) — звід цивільного права, або Кодекс Юстиніана — систематизований звід римського права, складений при імператорі Юстиніані (VI ст. н. е.)
4. ***In legibus salus*** (ін легібус салус) — у законах порятунок.
5. ***Jus publicum privatorum pactis mutari non potest*** (юс публікум приваторум пактіс мутарі нон потест) — публічне право не може змінюватися за погодженням приватних осіб.

Література [1–19, 21, 22, 24, 29, 31, 33–36, 41–44]

Заняття 2. Суб’єкти цивільних правових відносин. Сімейні правовідносини

1. Поняття суб’єкта права. Поділ населення Риму за правовим статусом.
2. Правоздатність і дієздатність фізичних осіб.
3. Поняття юридичної особи та її правові ознаки.
4. Поняття сім’ї та сімейного права. Агнатське та когнатське споріднення.
5. Поняття шлюбу та його види. Умови вступу в шлюб. Припинення шлюбу. Особисті та майнові стосунки між подружжям.
6. Батьківська влада: виникнення та припинення.

Основні категорії та поняття: суб'єкт права (*persona*); приватна особа (*privatae personae*); правоздатність і дієздатність; правовий статус (*status*); стан свободи (*status libertatis*); стан громадянства (*status civitatis*); сімейний стан (*status familiae*); повна правоздатність (*caput*); зміни в правовому статусі (*capitis deminutio*): *capitis deminutio maxima*, *capitis deminutio media*, *capitis deminutio minima*; юридичні особи (*universitates*); сім'я (*familia*); сімейний стан (*status familiae*); домовладка (*paterfamilias*); батьківська влада (*patria potestas*); особа свого права (*persona sui juris*); особа чужого права (*persona alieni juris*); агнатська (*agnatio*) і когнатська (*cognatio*) спорідненість; агнати (*agnati*); рід (*gens*); шлюб (*nuptiae, vel matrimonium*); законний і незаконний шлюб; конкубінат; влада чоловіка (*manus*); шлюб з повною владою чоловіка (*cum manu mariti*); шлюб з обмеженою владою чоловіка (*sine manu mariti*); емансипація (*emancipatio*); розлучення (*divortium*).

Тема рефератів

1. Особливості правового становища вільновідпущеників і рабів.
2. Колонат у Стародавньому Римі.
3. Юридичні особи (*universitates*) в римському праві.
4. Правовий статус римських громадян і латинів.
5. Особливості правового статусу перегринів.
6. Сімейне право Стародавнього Риму: загальна характеристика.
7. Шлюб з повною владою чоловіка і шлюб з обмеженою владою чоловіка: порівняльна характеристика.
8. Поняття і види споріднення в римському праві.

Завдання для самоконтролю

1. У чому полягає суть втрати та обмеження правоздатності?
2. Що таке громадянська честь?
3. З яких елементів (станів) складався правовий статус фізичних осіб у Стародавньому Римі?
4. Перелічіть підстави придбання латинського статусу і назвіть категорії латинів у давньоримській державі.
5. Назвіть основні причини виникнення колонату.
6. У чому полягало значення Едикта імператора Каракалли від 212 року?
7. Чи можна говорити, що поняття “юридична особа” є надбанням давньоримської юриспруденції?

8. Що сучасна юридична наука розуміє під юридичною особою? Назвіть ознаки цього особливого суб'єкта правовідносин.
9. Назвіть види юридичних осіб у Стародавньому Римі.
10. Які суб'єкти майнових відносин у посткласичний період отримали назву “установи”?
11. У чому полягала специфічність правового статусу державної скарбниці (фіска) як особливої юридичної особи?
12. Опіка та піклування.
13. Відмінність правового становища римських громадян від правового становища латинів, переґрнів.
14. Що лежало в основі сімейного права Стародавнього Риму?
15. Чому агнатське споріднення з плином часу було замінене кровним (когнатським)?
16. Назвіть види римського шлюбу та визначте їхні відмінності.
17. З'ясуйте зміст батьківської влади.
18. У чому відмінність між узаконенням і всиновленням? Для чого були необхідні ці процедури?
19. Що таке емансипація підвладного? Яке значення вона мала для шлюбно-сімейних відносин?
20. Чим опіка відрізняється від піклування?
21. У римського громадянина Клавдія троє онуків. Один народився від сина, який проживає разом з Клавдієм. Другий народився у сім'ї емансипованого сина. Третій народжений дочкою, яка перебуває у “правильному” шлюбі. Який з онуків перебуває під владою діда?
22. Якими способами скасовувався агнатичний зв'язок?
23. Луція вийшла заміж за Антонія, вони перебувають у шлюбі *sine manu*. Кому перейде посаг Луції після її смерті?

Юридичні визначення, правила і терміни

1. ***Omne autem jus quo utimur vel ad personam, vel ad rem, vel ad actiones pertinet*** (омне атем юс кво утімур вель ад персонам, вель ад рем, вель ад акціонес пертінет) — все право, яким ми користуємось, стосується або осіб, або речей, або позовів (дій).
2. ***Libertas est potestas faciendi id, quod jure licet*** (лібертас ест потестас фациенді ід, квод юре ліцет) — свобода є можливістю робити те, що дозволено правом.
3. ***Suum cuique*** (СУУМ КУІКВЕ) — кожному своє (положення римського права).

4. ***Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*** (квод тібi фієрі нон віс, алтері не фецеріс) — не роби іншому того, чого сам собі не бажаєш.
5. ***Omne jus hominum causa constitutum est*** (омне юс хоміnum кауза констітутум ест) — будь-яке право встановлюється для людей (в інтересах людей).
6. ***Universitas non deliquit*** (універсітас нон деліквіт) — корпорація не може вчинити правопорушення.
7. ***Matrimonium justum*** (матрімоніум юстум) — законний римський шлюб.
8. ***Mater semper est certa*** (матер семпер ест церта) — мати завжди достеменно відома.
9. ***Patris is est quem nuptiae demonstrant*** (патріс іс ест квем нупціє демонстрант) — батько той, на кого вказує шлюб.
10. ***Nuptia sunt conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio*** (нупціа сунт кон'юнкціо маріс ет феміне ет консорціум оmnіс віте, дівіні ет хумані юріс комунікаціо) — шлюбом є союз чоловіка і жінки, спільність всього життя, єднання божественного і людського права.
11. ***Concubinatus*** (конкубінатус) — фактичний шлюб, коли є перешкоди до вступу в законний шлюб.
12. ***Patria potestas*** (патріа потестас) — батьківська влада.
13. ***Emancipatio*** (еманціпаціо) — звільнення з-під батьківської влади.

Література [1–19; 20; 25; 26; 29; 30–32; 40]

Заняття 3. Захист цивільних прав

1. Поняття здійснення права.
2. Поняття і класифікація позовів.
3. Поняття та особливості римського цивільного процесу.
4. Преторська формула, її складові частини.
5. Поняття позовної давності.

Основні категорії та поняття: цивільний процес; юрисдикція (*jurisdictio*); віндикація (*vindicatio*); легісаційний процес (*lege agere*); формулярний процес (*per formulas agere*); преторська формула; екстраординарний процес (*extra ordinem cognitio*); позов (*actio*); речовий позов (*actio in rem*); особистий позов (*actio in personam*); позовна давність (*praescriptio*).

Теми рефератів

1. Становлення цивільного процесу в давньоримській державі.
2. Легісакційний процес як історично перший тип давньоримського цивільного процесу.
3. Розвиток цивільного процесу в класичний період.
4. Судовий цивільний процес у посткласичний період.
5. Позови римського права: поняття і класифікація.
6. Особливі засоби преторського захисту.

Завдання для самоконтролю

1. Що слід розуміти під цивільним процесом?
2. Чому історично перший тип судового процесу в Стародавньому Римі отримав назву “легісакційний”?
3. Перелічіть основні ознаки легісакційного процесу.
4. Чому на зміну легісакційному процесу прийшов процес формулярний? У чому полягає головна відмінність між цими двома видами цивільного процесу?
5. Перелічіть елементи преторської формули у формулярному судочинстві. Які з цих частин є істотними, а які несуттєвими?
6. Які зміни відбулися у цивільному процесі в посткласичний період? Зробіть порівняльний аналіз усіх трьох видів римського судового процесу.
7. Назвіть основні види позовів римського права. Які критерії для класифікації римських позовів, на ваш погляд, є найістотнішими?
8. В яких випадках претор використовував реституцію?
9. Що таке позовна давність? Які строки для погашення позовних вимог були встановлені римським правом?
10. З’ясуйте підстави перерви і зупинення перебігу позовної давності.

Юридичні визначення, правила і терміни

1. ***Fiat justitia!*** (фіат юстіція) — нехай здійсниться правосуддя!
2. ***Justitia est fundamentum regni*** (юстіція ест фундаментум регні) — правосуддя фундамент держави.
3. ***Actio nihil aliud est quam jus, quod sibi debetur iudicio persequendi*** (акціо нігіл аліуд ест квам юс, квод сібі дебетур юдіціо персеквенді) — позов є не що інше як право (особи) здійснювати в судовому порядку свою вимогу.

4. *Silentium videtur confessio* (сіленціум відетур конфесіо) — мовчання рівнозначне зізнанню.
5. *Unus testis — nullus testis* (унус тестіс — нулус тестіс) — один свідок — не свідок.
6. *Confessus pro judicato habetur* (конфресус про юдікато хабетур) — той, хто визнав позов, програв справу.
7. *Non bis eadem re* (нон біс еадем ре) — не можна вдруге порушувати одну й ту ж саму справу.

Література [1–19, 38, 39, 46]

Заняття 4. Речі як об'єкти права. Володіння

1. Поняття і види речових прав.
2. Поняття і класифікація речей.
3. Поняття і види володінь.
4. Виникнення і припинення володіння.
5. Захист володіння.

Основні категорії та поняття: критерії поділу майнового права на види: речове право; зобов'язальне право; право спадкування; речі (*res*); речі тілесні і речі безтілесні; речі рухомі та нерухомі; речі родові та індивідуально визначені; речі споживні та неспоживні; речі прості та складні; ділимі та неділимі; головні речі та побічні; плоди (*fructus*): природні (*fructus naturalis*) і цивільні (*fructus civiles*); речі, що перебувають в обігу (*res in commercio*) і речі вилучені з обігу (*res extra commercium*); речі манципні (*res mancipi*) й неманципні (*res nec mancipi*); держання; володіння (*possessio*); користування (*usus*); види володіння: законне і незаконне, законне добросовісне й незаконне недобросовісне; давність володіння.

Теми рефератів

1. Речове і зобов'язальне право: порівняльний аналіз.
2. Класифікація речей в римському праві.
3. Поняття плодів і майна.
4. Виникнення і припинення володіння.
5. Незаконне володіння: добросовісне і недобросовісне (практичне значення поділу).

Завдання для самоконтролю

1. Загальна характеристика речових прав.
2. Відмінність речового права від зобов'язального.

3. Що таке манципація речей? Щодо яких речей застосовувалася ця процедура?
4. Які групи речей у Стародавньому Римі знаходились поза комерційним оборотом?
5. Назвіть види володіння. З якою метою давньоримські юристи розрізняли незаконне добросовісне і незаконне недобросовісне володіння?
6. У чому полягає істотна відмінність між родовими та індивідуально визначеними речами?
7. Чим володіння відрізняється від держання?
8. Які два елементи в змісті володіння виділяли римські юристи?

Юридичні визначення, правила і терміни

1. ***Privatae sunt quae singulorum hominum sunt*** (приватне сунт квае сингулорум хоміnum сунт) — приватні речі — це такі, які належать окремим особам.
2. ***Res Mancipi*** (рес манципі) — манципні речі, тобто такі, при відчуженні яких необхідно дотримуватися спеціального обряду (манципації).
3. ***Mancipatio*** (манципаціо) — обряд (ритуал), який виконувався при передачі права власності на особливо цінні речі.
4. ***Nihil commune habet proprietas cum possessione*** (нібіл комуне хабет пропріетас кум посесіоне) — немає нічого спільного між власністю і володінням.
5. ***Nemo sibe causam possessiones mutare potest*** (немо сібе каузам посесіонес мутаре потест) — ніхто не може сам змінити собі підставу володіння.
6. ***Animus possidendi*** (анімус поссіденді) — намір вважати дану річ своєю.

Література [1–19; 28]

Заняття 5. Право власності. Права на чужі речі

1. Поняття і зміст права власності.
2. Види права власності.
3. Способи набуття права власності.
4. Втрата і захист права власності.
5. Поняття і види прав на чужі речі.
6. Поняття і види сервітутів.

Основні категорії та поняття: право власності (*dominium, proprietas*); спільна власність (*condominium*); зміст права власності — правомочності власника: право володіння (*jus possidendi*), право користування (*jus utendi*), право розпорядження (*jus abutendi*), право одержувати прибутки (*jus fruendi*), право захисту; набуття права власності: первісні та похідні способи; втрата права власності; захист права власності; права на чужі речі; сервітути (*servitus*); емфітев-зис (*emphyteusis*); суперфіцій (*superficies*); заставне право.

Теми рефератів

1. Види власності в Стародавньому Римі.
2. Право застави: поняття і форми.
3. Емфітевзис і суперфіцій — особливі речові права.

Завдання для самоконтролю

1. Як визначала право власності юридична наука Стародавнього Риму?
2. Що становить зміст права власності?
3. Перелічіть способи набуття і втрати права власності.
4. У чому полягали первісний і похідні способи набуття права власності?
5. Якими засобами захищалося право власності в Стародавньому Римі?
6. Якими позовами захищалося римське право власності?
7. Що таке віндикація?
8. У чому суть негаторного позову?
9. Що таке права на чужі речі? Назвіть їх види.
10. Що таке сервітут? Які сервітути ви знаєте?
11. Чим емфітевзис і суперфіцій відрізнялися від сервітутів?
12. Назвіть форми застави в римському праві. Чим іпотека відрізняється від інших форм застави?

Юридичні визначення, правила і терміни

1. ***Dominium proprietas*** (домініум, пропріетас) — власність.
2. ***Jus possidendi*** (юс поссіденді) — право володіння.
3. ***Jus utendi*** (юс утенді) — право користування.
4. ***Jus abudendi*** (юс абуденді) — право розпорядження.
5. ***Res nullius cedit primo occupanti*** (рес нуллїус цедіт прїмо оккупанті) — безгосподарна річ слїдує за тим, хто її першим захопив.

6. *Nulli res sua servit* (нуллі рес суа сервіт) — власна річ не може бути об'єктом сервіту.
7. *Servitutes praediorum rusticorum* (сервітутес предіорум рустікорум) — сервітути земельні.
8. *Servitutes praediorum urbanorum* (сервітутес предіорум урбанорум) — сервітути міські.

Література [1; 3–9; 11–19; 37]

Заняття 6. Зобов'язальне право

1. Зобов'язання та його види.
2. Виникнення та припинення зобов'язання.
3. Забезпечення зобов'язань.
4. Договори: поняття і види.
5. Позадовірі зобов'язання.

Основні категорії та поняття: зобов'язання (*obligatio*); елементи зобов'язання: суб'єкти, об'єкт, зміст; зміст зобов'язання: що-небудь дати (*dare*), що-небудь зробити (*facere*), що-небудь надати (*praestare*); сторони в зобов'язанні: сторона зобов'язана (*debitor*) і сторона уповноважена (*creditor*); зобов'язання з договорів (*obligatio vel ex contractu*); зобов'язання ніби з договорів (*obligatio vel quasi ex contractu*); зобов'язання з деліктів (*obligatio vel ex delicto*); зобов'язання ніби з деліктів (*obligatio vel quasi ex delicto*); підстави припинення зобов'язання; засоби забезпечення виконання зобов'язань: завдаток (*arra*), неустойка (*stipulatio poenae*), застава (*hypotheca*), поручительство (порука) (*adpromissio*); цесія (*cessio*) і прийняття чужого боргу; наслідки невиконання зобов'язань; договори (*contractum*) і пакти (*pactum*); вербальні контракти (*contractus verbis*); консенсуальні контракти (*contractus consensu*); безіменні контракти.

Теми рефератів

1. Зобов'язальне право в Стародавньому Римі.
2. Зобов'язання з договору і квазидоговірні зобов'язання.
3. Зобов'язання з правопорушень і квазиделіктні зобов'язання.
4. Заклад як форма речового забезпечення виконання зобов'язання.
5. Класифікація договорів римського права.
6. Контракти (*contractum*) і пакти (*pactum*).
7. Забезпечення зобов'язань у римському праві.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке зобов'язання? Назвіть види зобов'язань.
2. Назвіть сторони в зобов'язальних правовідносинах.
3. Що таке юридичні факти? Які види юридичних фактів ви знаєте?
4. Перелічіть підстави виникнення зобов'язань.
5. Охарактеризуйте часткові, солідарні та субсидіарні зобов'язання.
6. Які інститути були розроблені в давньоримському зобов'язальному праві для забезпечення виконання зобов'язань?
7. Чим завдаток відрізнявся від застави?
8. Чому застава може розглядатися і як вид прав на чужі речі, і як один із засобів забезпечення зобов'язання?
9. Назвіть види позовів, що використовувалися для захисту зобов'язальних прав. У чому їх відмінність від позовів речового права?
10. Поняття вини та її форми.
11. Яке визначення можна дати договору згідно з уявленнями давньоримських юристів про це явище?
12. Що таке предмет договору?
13. Перелічіть умови дійсності договору.
14. Волевиявлення як умова дійсності договору.
15. Які істотні та несуттєві елементи можна виділити у змісті договору?
16. Відмінність контрактів від пактів.
17. Відмінність реальних договорів від консенсуальних.
18. Форма договору.
19. Права та обов'язки сторін у договорі купівлі-продажу.
20. Підстави звільнення від відповідальності за невиконання договору.
21. Підстави виникнення приватних деліктів.
22. Елементи приватних деліктів.
23. Види позадоговірних зобов'язань.
24. Зобов'язання ніби з деліктів (квазіделіктів).
25. Відмінність деліктів від квазіделіктів.

Юридичні визначення, правила і терміни

1. ***Obligatio est juris vinculum, quo necessitate abstringimur solvendae rei seccundum nostrae civitatis jura*** (облігаціо ест юріс вінкулум, кво нецессіате абстрінгімур солвенде реі секундум ностре цівітатіс юра) — зобов'язанням є правові ланцюги, що примушують нас щось виконати відповідно до законів нашої держави.

2. **Fasere** (ФАСЕРЕ) — зробити.
3. **Dare** (ДАРЕ) — дати.
4. **Praestare** (ПРЕСТАРЕ) — надати.
5. **Omnis obligatio vel ex contractu vel ex delicto nascitur** (омніс облігаціо вел екс контракту вел екс делікто насцітур) — будь-яке зобов'язання виникає або з договору, або з правопорушення.
6. **Contractus** (КОНТРАКТУС) — договір.
7. **Contractus est ultro citroque obligatio** (контрактус ест ултро цітрокве облігаціо) — контракт є взаємним зобов'язанням (тобто угодою сторін).
8. **Creditores accipiendos esse eos, quibus debentur in actione** (кредіторес акціпендос ессе еос, квібус дебентур ін акціоне) — кредитори — це ті, кому винні на підставі позову.
9. **Debitor** (дебітор) — боржник.
10. **Nemo delictis exiit** (немо делістіс ексуітур) — нікого не можна звільнити від відповідальності за правопорушення.
11. **Et delicta et noxae caput sequuntur** (ет делікта ет ноксе капут секвунтур) — за правопорушення і шкоду відповідає особисто правопорушник.
12. **Injuria ex affectu facientis consistit** (інюрія екс аффекту фаціентіс консістіт) — образа коріниться в душевному стані того, хто ображає.

Література [1–19; 23; 27; 34]

Заняття 7. Спадкове право

1. Поняття і види спадкування.
2. Спадкування за заповітом.
3. Спадкування за законом.
4. Відкриття та прийняття спадщини.
5. Захист спадкових прав.

Основні категорії та поняття: поняття і стадії спадкування: відкриття спадщини (*delatio hereditas*), прийняття спадщини (*aditio hereditatis*); універсальне (*successio in universum jus*) і сингулярне (*successio in singulas res*) наступництво в спадкуванні; право спадкування і етапи його розвитку: спадкування за цивільним правом, спадкування за преторським едиктом, спадкування за імператорським доюстиніанівським законодавством, реформи імператора Юстиніана у сфері спадко-

вого права; лінії та ступені спорідненості; види спадкування: за заповітом (*successio testamentaria*) і за законом (*successio legitima*); заповіт (*testamentum*); спадкова маса (*hereditas*) спадкова частка; спадкування всупереч заповіту; спадкування за законом чи без заповіту (*successio legitima, vel successio ad intestato*); підстави для спадкування за законом; заповідальні відкази: легат (*legata*) і фідейкоміс (*fideicommissa*); законна частка при спадкуванні (*portio legitima*); позбавлення спадщини (*exhereditatio*).

Тема рефератів

1. Історія римського спадкового права.
2. Заповіти в римському праві.
3. Лінії та ступені спорідненості при спадкуванні за законом.
4. Інститут заповідальних відказів у римському спадковому праві.

Завдання для самоконтролю

1. Що слід розуміти під спадкуванням?
2. Що таке спадкова маса?
3. Як вплинула на право спадкування заміна агнатської спорідненості на когнатську?
4. Перелічіть етапи розвитку права спадкування в Стародавньому Римі.
5. Які зміни до порядку спадкування внесли в період правління імператора Юстиніана?
6. Що таке заповіт за римським правом?
7. Що таке обов'язкова частка? Назвіть умови дійсності заповіту в римському праві.
8. В яких випадках спадкоємці могли бути позбавлені обов'язкової частки?
9. Перелічіть підстави для спадкування за законом.
10. Які зміни в порядок спадкування за законом вніс імператор Юстиніан? Назвіть черговість спадкоємців відповідно до приписів Новел Юстиніана.
11. Яким чином враховувалися лінії та ступені спорідненості при спадкуванні за законом?
12. Що таке заповідальні відкази? У чому полягали переваги фідейкомісів перед легатами?
13. У яких випадках виникала необхідність судового захисту інтересів спадкоємця?
14. До яких можливих юридичних наслідків призводила відмова спадкоємця від спадщини?

Юридичні визначення, правила і терміни

1. ***Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*** (немо про парте тєстатус, про парте інтєстатус дєцєдєрє потєст) — не можна одночасно спадкувати одну й ту саму спадщину і за заповітом, і за законом.
2. ***Testamentum posterior derogat testamenti priori*** (тєстамєнтум постєрїор дєрогат тєстамєнтї прїорї) — пізніше складений заповіт скасовує попередній.
3. ***Heredis institutio — caput et fundamentum intellegitum totius testamenti*** (хєрєдїс інстїтуціо — капут єт фундамєнтум інтєллєгітум тотїус тєстамєнтї) — встановлення спадкоємця — суть і основа заповіту.
4. ***Hereditas aditio*** (хєрєдїтас адїціо) — вступ і прийняття спадщини.
5. ***Hereditas personam defuncti sustinet*** (хєрєдїтас пєрсонам дєфункті суствїнєт) — спадщина продовжує особистість померлого, тобто спадкоємець зобов'язаний виконати зобов'язання особи, яка залишила спадщину.

Лїтература [1–19; 45; 47]

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Етапи розвитку римського права.
2. Складові системи римського приватного права та їх характеристика.
3. Характерні особливості римського приватного права.
4. Історична роль римського приватного права та його значення для сучасної цивілістики.
5. Рецепція римського права.
6. Вплив римського права на національне право України.
7. Предмет навчальної дисципліни “Основи римського цивільного права”.
8. Поняття римського приватного права.
9. Особливості римського цивільного права.
10. Що таке право народів?
11. Виникнення преторського права.
12. Поняття звичаю та звичаєвого права.
13. Постанови народних зборів.
14. Постанови сенату.
15. Поняття та види імператорських конституцій.
16. Практика преторів як джерело правотворення.

17. Діяльність юристів як джерело правоутворення.
18. Джерела правоутворення римського права.
19. Джерела пізнання римського права.
20. Кодифікація Юстиніана.
21. Загальна характеристика судових процесів Риму та їх види.
22. Загальна характеристика легісакційного процесу.
23. Які характерні відмінності екстраординарного процесу від формулярного?
24. Яка відмінність формулярного процесу від легісакційного?
25. Поняття та види позовів.
26. Особливі засоби преторського захисту.
27. Поняття особи. Суб'єкт права.
28. Правове становище римських громадян.
29. Правове становище латинів.
30. Поняття правоздатності.
31. Правове становище перегринів.
32. Правове становище рабів.
33. Поняття дієздатності.
34. Правове становище вільновідпущеників.
35. Правове становище колонів.
36. Поняття та види юридичних осіб.
37. Позбавлення громадянської честі.
38. Опіка і піклування: порядок встановлення та припинення.
39. Поняття та види споріднення в римській сім'ї.
40. Поняття шлюбу та його види.
41. Умови вступу до шлюбу.
42. Особисті та майнові стосунки подружжя в шлюбі.
43. Зміст батьківської влади.
44. Чим відрізняється усиновлення від узаконення?
45. Припинення шлюбу.
46. Поняття речей та їх види.
47. Поняття речового права.
48. Чим відрізняється речове право від зобов'язального?
49. Поняття плодів і майна.
50. Поняття і види володіння.
51. Поняття і зміст права власності.
52. Способи набуття права власності.
53. Захист права власності.
54. Чим відрізняється віндикаційний позов від негаторного?

55. Чим відрізняється похідний спосіб набуття права власності від первісного?
56. Правомочності власника.
57. Поняття і види прав на чужі речі.
58. Поняття та види сервітутів.
59. Емфітевзис та суперфіцій.
60. Заставне право.
61. Поняття зобов'язання та його роль у цивільному обороті.
62. Підстави виникнення зобов'язань.
63. Сторони в зобов'язанні.
64. Забезпечення зобов'язань.
65. Припинення зобов'язання.
66. Поняття та види договорів.
67. Умови дійсності договорів.
68. Зміст договору.
69. Які договори називаються консенсуальними?
70. Які договори становлять групу реальних?
71. Вербальні договори.
72. Літеральні (письмові) договори.
73. Зобов'язання ніби з договорів.
74. Деліктні зобов'язання.
75. Поняття спадкового права.
76. Спадкування за заповітом.
77. Спадкування за законом.
78. Прийняття спадщини.
79. Володіння і держання.
80. Що таке "capitis deminutio"?
81. Поняття емансипації.
82. Що таке конкубінат?
83. Заміна осіб у зобов'язанні.
84. Що таке реституція?
85. Правові наслідки невиконання зобов'язання або неналежного його виконання.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Бартошек М.* Римское право: понятия, термины, определения. — М., 1989.

2. *Дождев Д. В.* Римское частное право. — М., 1997.
3. *Косарев А. И.* Римское право. — М., 1986.
4. *Косарев А. И.* Римское частное право. — М., 1998.
5. *Макарчук В. С.* Основы римского частного права. — К., 2000.
6. *Макеев В. В.* Основы римского частного права: Краткое учеб. пособие. — М., 1998.
7. *Омельченко О. А.* Римское право. — М., 2001.
8. *Орач С. М., Тицик Б. Й.* Основы римского частного права. — К., 2000.
9. *Підпригора О. А.* Основы римского частного права. — К., 1995; 1997; 2001.
10. *Підпригора А. А.* Основы римского гражданского права. — К., 1990; 1994.
11. *Покровский И. А.* История римского права. — СПб., 1998.
12. *Пухан И., Поленак-Акимовская М.* Римское право: Базовый учебник: Пер. с макед. / Под ред. проф. В. А. Томсинова. — М., 1999.
13. *Римское частное право* / Под ред. И. Б. Новицкого, И. С. Перетерского. — М., 1999.
14. *Скрипчев Е. А.* Основы римского права. М., 2001.
15. *Харитонов Е. О.* Основы римского частного права. — Харьков, 1998.
16. *Харитонов С. О.* Римське приватне право. — Х., 2000.
17. *Хутыз М. Х.* Римское частное право: Курс лекций. — М., 1998.
18. *Черниловский З. М.* Римское частное право. — М., 1997.
19. *Черниловский З. М.* Лекции по римскому частному праву. — М., 1991.

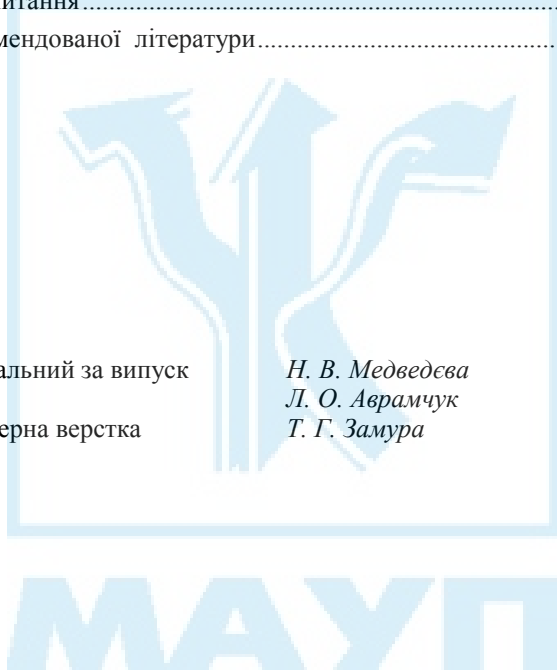
Додаткова

20. *Бабичев Н. Т., Боровский Я. М.* Словарь латинских крылатых слов. — М., 1982.
21. *Бирюков Ю. М.* Государство и право Древнего Рима. — М., 1969.
22. *Бокичанин А. Г.* Источниковедение Древнего Рима. — М., 1981.
23. *Васильченко В. В.* Рецепция римского спадкового права в современном спадковому праву України: Дис. канд. юрид. наук. — К., 1997.
24. *Дигесты Юстиниана.* Избранные фрагменты в переводе и с примечаниями И. С. Перетерского. — М., 1984.
25. *Дождев Д. В.* Римское частное право. — М., 1997.
26. *Дождев Д. В.* Эволюция власти домовладыки в древнейшем римском праве // Государство и право. — 1990. — № 12.

27. *Дыдынский Ф.* Залог по римскому праву. — Варшава, 1972.
28. *Иеринг Р.* Теория владения: Пер. с лат. / Сост. и прим. М. Томашевского. — М., 1989.
29. *Институции Юстиниана:* Пер. с лат. — М., 1998.
30. *История государства и права зарубежных стран* / Под ред. Н. А. Крашениниковой, О. А. Жидкова. — М., 1996.
31. *История Древнего Рима.* — СПб., 1998.
32. *Коптев А. В.* От прав гражданства к праву колоната: Вологда, 1995.
33. *Муромцев С. А.* Рецепция римского права на Западе. — М., 1886.
34. *Онофрейчук В. Д.* Прекарій у римському праві: Дис. канд. юрид. наук. — К., 1996.
35. *Павел Юлий.* Пять книг сентенций к сыну. Ульпиан Домиций. Фрагменты: Памятники римского права / Отв. ред. и сост. Л. Л. Кофанов. — М., 1998.
36. *Памятники римского права: Законы XII Таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана.* — М., 1997.
37. *Савельев В. А.* Право собственности в римской классической юриспруденции // Сов. гос-во и право. — 1987. — № 12.
38. *Салозубова Е. В.* Доказательства в римском гражданском процессе // Вест. МГУ. Сер. 11. Право. — 1994. — № 3.
39. *Салозубова Е. В.* Римский гражданский процесс. — М., 1997.
40. *Смирин В. М.* Римская “familia” и представления римлян о собственности // Быт и история в античности. — М., 1988.
41. *Тит Ливий.* История Рима от основания города: Пер. с лат. — М., 1989. — Т. 1–3.
42. *Харитонов Е. О.* Рецепция римского частного права. — Одесса, 1996.
43. *Харитонов Е. О.* Рецепция римского частного права. Теоретичні та історико-правові аспекти. — Одеса, 1997.
44. *Харитонов Е. О.* Історія приватного права Європи. Витоки. — Одеса, 1999.
45. *Черниловский З. М.* Всеобщая история государства и права. — М., 1999.
46. *Черниловский З. М.* Презумпции и фикции в истории права // Сов. гос-во и право. — 1984. — № 1.
47. *Шевченко О. О.* Історія держави і права зарубіжних країн. — К., 1994.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Теми семінарських занять з дисципліни “Основи римського цивільного права”	4
Вказівки до проведення семінарських занять	4
Контрольні питання.....	18
Список рекомендованої літератури.....	20

Відповідальний за випуск
Редактор
Комп'ютерна верстка

Н. В. Медведєва
Л. О. Аврамчук
Т. Г. Замура

Зам. № ВКЦ-1637

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП